

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Po vėjo šešėliu

Vėjas juk neturi šešėlio – pasakys ne vienas. Nei sparnų, nei spalvos, netgi balso – visa tai, ką girdime, vėjui šniokščiant, tėra sujaudintos gamtos garsai: šakų šniokštimas, žolės šiurenimas, bangų šiaušimasis, dar kokios sausos smiltys lekia, pagautos gūsio, šnekėdamos byrančio laiko kalba... Nė dangus negali verkti, nes debesis – ne akys, tai tik amžinasis apytakos ratas, jungiantis visus žemės vandenį, o į druskingą dykumą panaši debesų paklotė, matoma pro lėktuvo langą, skirta nebent sapnams ir trumpam sielos poilsiui prieš iškeliaujant iš žemės...

Gegužės 17 dieną, vėjui metant tamsų lietaus šešėlį, prasidėjo Poezijos pavasaris. Kaip kasmet. Kaip visada. Sakytum, jau tapęs rutina – ir kiekvieną sykį vis kitoks. Nes ir kiekvienas pavasaris visada kitoks – vienodų nebūna, kaip nebūna vienodų pirštų antspaudų.

Poezijos pavasaris man panašus į senas, pasakų laikus siekiančias apeigas, kuriose žodis įgauna mistinės galios. Žodžiu kuriamas pasaulis – o juk šiandien žodžiu jis ir griau-namas. Taip pat neretai žodžiai būna tokie devaluoti, kad nieko nebereiškia ir nieko nebepajėgia. Ir ką gi čia gali poe-zija?

Ką gali poezija šitame iš pažiūros racionaliam, o tokiam visgi keistame ir nepaiškinamame pasaulyje, kur juokas taip netoli liūdesio, o siaubas – šalia džiaugsmo?.. Ką gali žodis, kuris keliasi po žiemos miego, savo trapia galvele pradauždamas sniego plutą ir ieškodamas gyvybės bei šilumos, trokšdamas lyg pilnavidurį žiedą išskleisti savo esmę?.. To nežino skubantieji, nežino besirūpinantys ir besididžiuojan-tys, besipuikuojantys ir besigiriantys, paskendę mūsų amžiaus, kurį galima vadinti tuštybės era, rūpesčiuose...

To nežino galbūt ir patys poetai, tačiau jie apdovanoti nuojauta, kuri panaši į vėjo šešėlį. Ir tas šešėlis kaip vėjo gūsis – jis nepanašus nei į medžio, nei į kalno, nei į pa-stato metamą šešėlį, taigi tvirtą, pasislenkantį tiek, kiek leidžia saulė. O vėjo šešėlis... Jis kaip mūsų vidinės baimės, kaip tokie netikėti, skaudūs dilgtelejimai, kai per patį linksmumą apima netikėtas liūdesys arba besisielojant staiga nutirpsti iš nustebimo, nes pajunti, kad tave sušildė kažkoks netikėtas džiaugsmo spindulys...

Poezija panaši į vieną iš paslaptinių pojūčių, kuriuos sunku įvardyti – tas pojū-tis iš tiesų mistinis, ir šioji mistika – tikra, ji nėra iš tolo nepanaši į bionergetiką ir astrologų bei būrėjų verslo objektą. Poezijos žodžiu turbūt galima ir užkeikti, ir pra-keikti – nėra kiek tuo neabejoju, tokią stiprią jis turi galią. Išgydyti galbūt sunkiau – bet irgi galima.

Vienas iš pačių stipriausių mano vaikystės atsiminimų susijęs su didele pieva, pil-na siūruojančių žolynų ir lauko gėlių, saulėtų šešėlių ir paslaptingo žaidimo: tai buvo ne šiaip sau pieva, o miegančio drakono karalystė, kurioje mes turėjome surasti pa-slėptą brangenybę, ir mums padėti turėjo paslaptingi žodžiai, turintys atrakinti ak-mens vartus. Ir nepažadinti drakono. O netgi sustiprinti jo miegą. Taigi reikėjo žinoti, kurie žodžiai kam skirti – kurie akmens vartams, kurie – drakono miegui. Neatsimenu, ką mes kalbėjome, bet tie žodžiai tuo metu atrodė tikrų tikriausi burtažodžiai.

Nieko taip nenorėčiau, kaip vieno – kad tie žodžiai tokie išliktų kuo ilgiau....

Renata Šerelytė

efoto.lt nuotr.

KILO Į VIRŠŲ

*Po lietaus visos žolės alsavo,
Pasiruošusios kilti iš vietos.
Jos žaliavo gyvenimą savo,
Nors atrodė, kad mums pasėtos.*

*Ir tyla tapo kietu kūnu,
Kurio plaktuku nepramuši.
O per dangų artėjo perkūno
Debesynai į vasaros mūšį.*

*Iš tolybių artėjo minios,
Jog atrodė: kažką užmiršo.
O ant kalno stovėjo Sekminės
Ir tylėdamos kilo į viršų.*

Stasys Jonauskas

Eilėraštis iš almanacho „Poezijos pavasaris 2015“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Po vėjo šešėliu • **2-as psl. Astrida Petraitytė.** Gegužės 8 ir 9-oji kitaip • **4-as psl. Stasys Goštautas.** Užrašai iš New Yorko. Kęstutis Zapkus vis dar pirmas • **5-as psl. Algis Vaškevičius.** Garsaus kunigo sukaktis paminėta ypatinga paroda • **6-as psl. Romualdas Kriaučiūnas.** Nauja knyga ir naujagimis kūdikis/ **Henrikas Algis Čigriejus.** Zuikis eina sargybą • **7-as psl. Rasa Bačiulienė.** Juozas Katilius-Vytautas Vaitiekūnas: meilė Lietuvai stipresnė už mirtį (6) • **8-as psl. Kultūros kronika**

Kitame numeryje: Rasa de Silva: lietuvaite Brazilijos džiunglėse • Donatas Januta. „Lietuviški takai“

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

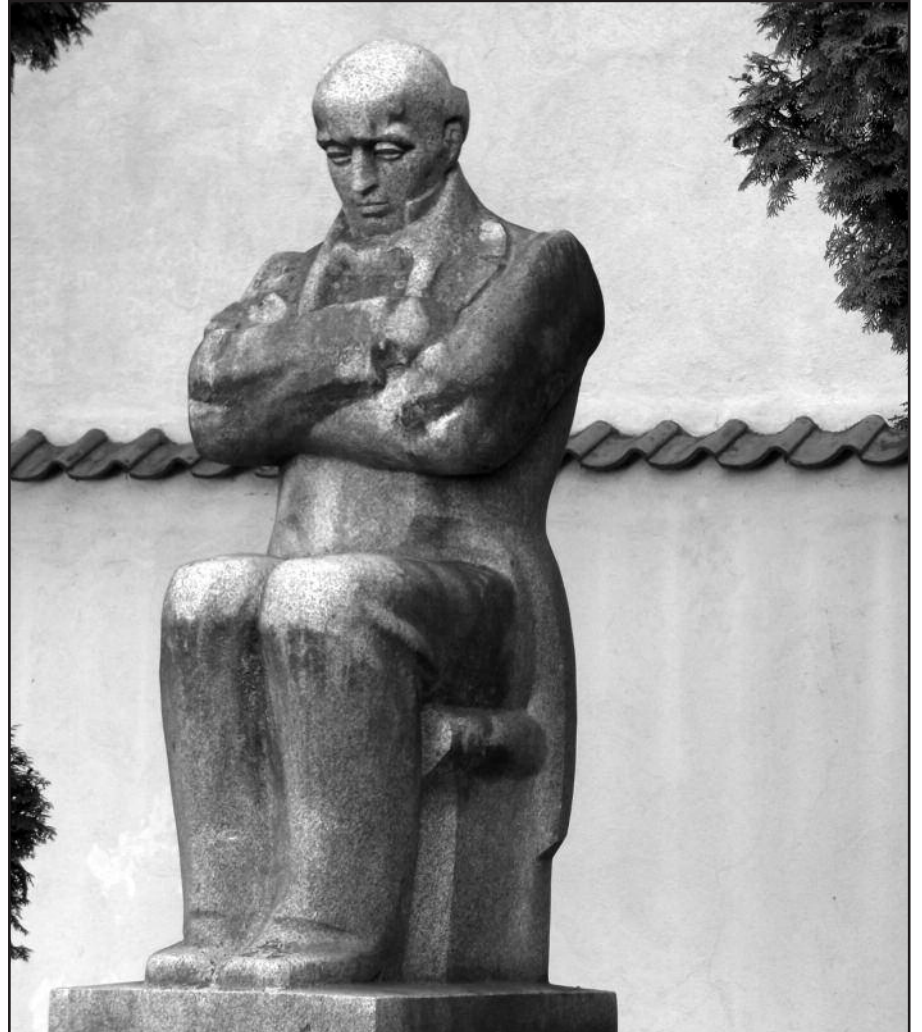

Spaudos, radijo ir televizi-jos rėmimo fondas 2015 m.suteikė 15 000 Eur pa-ramą šeštadieniniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultū-ros sklaida ir kultūros pa-veldo išsaugojimas bei lie-tuvybės puoselėjimas pa-saulyje“

Gegužės 8-oji ir 9-oji kitaip

Evangelikų liuteronų bažnyčios Vilniuje altorius

J. Frankas

ASTRIDA PETRAITYTĖ

Tos gegužės dienos, regis, išryškino Europos valstybių principines (istorines-politines) pozicijas – ne tik kada kas švenčia Antrojo pasaulinio karo baigtį, bet ir kaip traktuoja patį karą bei dešimtmečius po jo...

Bet gegužės 9-oji – ir Europos diena, Lietuvoje minima ne pirmus metus.

„1950 m. gegužės 9 d. Prancūzijos užsienio reikalų ministras Robertas Schumanas iškėlė suvienytos Europos idėją. Paryžiuje pasakytoje kalboje jis pasiūlė naujos formos politinį Europos bendradarbiavimą, kuris užtikrintų taiką tarp Europos tautų.

Šis Schumano deklaracijos pavadinimu žinomas pasiūlymas laikomas Europos Sąjungos pradžia.

1985 m. Milane vykusiam ES aukščiausiojo lygio susitikime buvo nuspręsta gegužės 9-ąją švęsti Europos dieną.” (<http://www.europosdiena.lt/geguzes-9-oji-europos-diena/>)

Vilniuje Europos diena jau nuo penktadienio (8 d.) visą savaitgalį minėta įvairiais renginiais – tradicine muge Gedimino prospekte, koncertais ir pan.

Šiomet laukė maloni naujovė – Užsienio reikalų ministerijos inicijuotos ekskursijos po Vilnių. Iš anksto užsiregistravus (itin gausaus būrio pasiųskiojimai nėra konstruktyvūs), ir vieną, ir kitą dieną buvo galima sudalyvauti teminėje – kurią nors europinę briauną nušviečiančioje – ekskursijoje. Aš penktadieniui pasirinkau žymiųjų europiečių pėdsakų paiešką.

Šis Schumano deklaracijos pavadinimu žinomas pasiūlymas laikomas Europos Sąjungos pradžia.

Gegužės 8-oji: Vilnius – žydintis miestas

Susibūrus prie Rotušės mūsų gidė Aušra perspėjo, kad domėsimės mažiau žinomomis asmenybėmis (ir išties karališkieji vardai: Bona Sforca, Steponas Batoras, Vazų dinastija – nuskambėjo tik epizodiškai, primenant istorinį kontekstą).

Kol vingiuodami Vilniaus Senamiesčiu, stabteldami ties memorialinėmis lentomis ar tokiais „memorialais“ kaip bažnyčia (Vokiečių gatvėje esanti Evangelikų liuteronų), po poros valandų pasiekėme Bernardinų sodą, buvome gal pirmąkart išgirdę, gal maloniai prisiminę keliolika įvairių metu su Vilniumi susietų europinių vardų.

Juk XIX a. pradžioje čia bent kelias pirmąsias medicinos įstaigas įkūrė iš Vienos atvykęs Josephas Frankas, o jo žmona dainininkė Christine Gerhardt miesto gyvenimą nu-

švietė grožiu ir talentu; XVIII a. atstatomą Ev. liuteronų bažnyčią projektavo vokiečių Johanas Christophas Glaubitzas; suprantama, Vilniuje gyveno ir kūrė visas būrys garsių lenkų, tarp jų – kompozitorius Stanisławas Moniuszko (Moniuška) ir poetas Juliusz Slowackis; prancūzas gamtininkas J. E. Gilibertas miestiečius net akivaizdžiai supažindino su retais augalais, įkurdamas botanikos sodą; latvis Janis Rainis į savo latviškuosius eilėraščius net įterpino lietuviškus žodžius; vengras didikas Kasperas Bekešas pasižymėjo kaip Abiejų Tautų Respublikos karvedys; galiausiai juk Lietuvos pradžią pradžia susieta su tragiškai čia savo misiją baigusiu Šv. Brunonu...

Naujienų patyrė turbūt kiekvienas iš mūsų grupelės. Aš taip pat Vilniuje atvėriau sau naujų ženklų. Kai kada džiugesys sumišdavo su nemalonia nuostaba: štai paminklas J. Frankui – uždaramė, vartais rakinamame kieme, kurie ir mums minutėlei atsivėrė tik per atsitiktinai pasirodžiusios vietinės malonę... Arba kiemelis, į kurį iš Pilies gatvės nesugalvodavau užsukti – ten net dvi memorialinės lentos, viena lenkų poetui J. Slowackiui, kita tiesiog vilniečiui („užsieniečiui“ neišėina jį pavadinti) dailininkui Ferdynandui Ruszczycai – bei dar vienas vertingas istorinis objektas: būtent čia pirmąjį Vilniaus universiteto Botanikos sodą įkūrė Gilibertas... Su trikdė mano akiai plyna lenta po dailininko Ruščico bareljefu – kažin ar tik silpnaregiai ten nieko neįmato... Dvejopai paveikė ir pienėmis pražydusi pievelė, medine tvorele aptverta (taigi būtasis Botanikos sodo lopelis) – bent aš vaizduočiaus ten vešinti žydinti retus augalus, nebūtinai „rekonstruojant praeitį“, bet simboliškai vėl atgaivinant akį traukiantį floros kampelį... Bet šis kiemas (Pilies 22) tikrai vertas aplankymo – akis aukštyn pakėlęs matai Šv. Jonų bažnyčios bokštą, žemyn nuleidęs – senovinių akmenų grindinį...

O atminimo lenta, sovietmečiu įrengta Vilniuje, Maironio gatvėje kurį laiką gyvenusiam J. Rainiui išties prašosi koregavimo. Kaip atsiduso mūsų gidė: norėtusi, kad greta lietuvių kalbos, būtų įrašas latvių – ne rusų kalba.

Patraukus link Bernardinų sodo, vis dažniau žvilgsnis kryptavo į „pašalinius dalykus“ – žydėjamą žaliavimą, o šis spalvinis koloritas ypač iškalbingas, kai persipina su architektūriniais, skulptū-

Prie Valdovų rūmų

Žydintis Vilnius.

Prezidentūros paradinės durys, prie kurių monarchams tiesiamas raudonas kilimas

Atkelta iš 2 psl.

rinias motyvais (pvz. „paveikslėlių“ vainikuojančiais Trim kryžiais).

Galbūt gidės pateiktasis pasakojimas apie žymias europines asmenybes mūsų sostinėje buvo ir fragmentiškas, su nemenkom spragom (juk vien universitetas prisauktų dar daugybę garsių vardų). Bet poros valandų pasivaikščiojimu visos kelių šimtmečių įvairovės ir turtingumo tikrai negalima aprėpti. Smalsumas buvo sukirbintas, ne tik nauji faktai, bet ir dar nematyti miesto kampeliai buvo atverti (štai nežinojau, kad Šv. Brunono Bonifaco gatvelės esama).

O pati sau šį pasivaikščiojimą įvardijau – „Žydintis Vilnius“. Šis miestas (bent jau Senamiestis) visad gražus, pavasariui pasiekus apoteozę – ypatingai.

Gegužės 9-oji: Vilnius – gyvas miestas

Šeštadienį nukakus prie karaliaus Mindaugo paminklo – į ekskursijos po karališkąjį Vilnių pradinį tašką – smagu pasidaryti ne tik nuo žalumos, gražiai prigludančios prie Valdovų rūmų-Katedros sandūros, bet ir nuo pojūčio: Vilnius yra gyvas miestas. Nes nuo nuožulnaus karališkojo postamento nelyg nuo čiuožynės ant savo sėdynikių smagiai leidosi vaikiukai, nučiuožę vėl ropštėsi aukštyne...

Man gražus šis didingų paminklų bei jų prieigų tinkamumas pramogoms, poilsiui ar romantiškiems pasimatymams. Ir jaunuolių užėjimas su riedlentėmis greta Gedimino paminklo man visai tinka – jau nekalbant apie susėdusius aplink būrelius ar poreles... Taigi – toks gyvumo, judrumo, jaunatviškumo aromatas gaubė bent jau mane, kai gidės Liudos vedini, leidomės pro šimtmečių kodus į karališkųjų pėdsakų paieškas.

Suprantama, šeštadieninio pasakojimo giją ir pradėjo Mindaugo karūnavimas.

1251-aisiais Mindaugas priėmė krikštą, ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė popiežiaus Inocento IV buvo paskelbta katalikiška Lietuvos karalyste. O 1253 m. liepos 6-ąją (kuriai dabar švenčiame kaip Valstybės dieną) jis buvo karūnuotas Lietuvos karaliumi, taip ir likdamas pirmuoju bei vieninteliu – visi kiti LDK valdovai tenkinsis didžiųjų kunigaikščių titulu, o karūną užsidės tik dėl „gretimos pareigybės“ – karaliavimo Lenkijoje. Mūsų gidė gailavo, kad paminkle įamžintas tik Mindaugas – šalia nėra karalienės Mortos, dariusios savo vyrui nemenką įtaką. Ji esą karalių perspėjo ir dėl netikėlio Treniotos – šis giminaitis, pirma įkalbėjęs karalių atsimesti nuo krikščionybės, vėl kilti į karą su kryžiuočiais, galiausiai 1263 m. sukurstė grupelę suokalbininkų jį nužudyti.

Kartu prisiminta ir nesėkminga – kone detektyvinė – neįvykusio LDK Vytauto karūnavimo istorija. Iš Romos imperatoriaus Zigmanto Liuksemburgiečio gavęs pritarimą savo ambicijoms tapti karaliumi, Vytautas iš jo turėjo sulaukti ir karūnos. Bet 1430 m. Švč. Mergelės Marijos gimimo dieną (rugsėjo

8-ąją) numatytosios iškilmės neįvyko – karūna pakeliui dingo. O didysis kunigaikštis netrukus nukritęs nuo žirgo ir mirė.

Atstatytieji Valdovų rūmai, buvusi Žemutinė pilis, LDK valdovų rezidencija (nors dažnusk – viena iš kelių) karališkosios istorijos iliustravimui puikiai pasitarnauja. Taigi, jau pažvelgę į taikingąjį kunigaikštį Gediminą (Kašubos skulptūrą), plėtusį savo žemes ne kalaviju, bet palikuonių vedybomis, įėjome į kiemą, nors, kaip priminė gidė, tik rūsiuose galime pamatyti autentiško mūro likučius.

Prisiminėme Žemutinei piliai didybę suteikusių kunigaikštį Aleksandrą, o ypač – juos išpuoselėjusius Boną Sforcą (ji bent mūsų akyse reikšmingumu nurungė savo vyrą Žygimantą Senąjį) bei jos sūnų – labiausiai romantiškos meilės aureole Barborai dabar paženklintą Žygimantą Augustą.

Žinoma, užsukome ir į dabar kone vieningu ansambliu su Valdovų rūmais tapusią Katedrą, čia pirmiausia pagerbdami tajį, kurs žemiškosios garbės atsisakė –Šv. Kazimierą (gyvenusį 1458–1484). Kartu buvo proga prisiminti Vazų dinastijos valdovus Lietuvoje – būtent Zigmantas Vaza pasistengė, kad Katedroje (vis iš naujo išskylančioje ant ankstesnės šventovės pamatų) būtų įrengta koplyčia šventuoju 1601 m. paskelbtam kunigaikščiui Kazimierui.

Žinoma, gidė į savo pasakojimą įpynę ir daugiau karališkųjų ar kunigaikštiskųjų vardų – nepamirštas Lenkijos karalius Jogaila, kurį paminėti buvo progos ir prie šiandieninės Prezidentūros: būtent jo 1387 m. privilegija įkūrus Vilniaus vyskupiją, čia pastatyti Vyskupų rūmai, carinės sprespaudos metu tapę generalgubernatoriaus buveine. Juose kurį laiką rezidavo kaip išvaduotojas Lietuvoje ir Lenkijoje sutinkamas Napoleonas, o vėlesniais XIX amžiaus dešimtmečiais sau liūdną šlovę kūrė generalgubernatorius Muravjovas (Korikas)...

Mums rūpėjo ir vidinis Prezidentūros kiemas, kuris dabar savaitgaliais atidarytas visiems lankytojams. Gidė atkreipė dėmesį į šonines rūmų duris (gretimai vartų) – būtent ties jomis klojamas raudonas kilimas atvykstant aukštiesiems užsienio svečiams, taip pat ir monarchams. Turėjome valandėlės galimybę atsipūsti nuo karališkosios didybės – pavaikštinėti greta šio erdvaus „akmeninio” kiemo prigludusiame parke, į kurio žalumą gražiai įsiterpia skulptorių, keramikų darbai.

Sukant jau link galutinio ekskursijos taško – Aušros vartų, nepalenkėme ir kuriozinio mūsų istorijos „karališkojo” atvejo.

Stabtelėjus ties Signatarų namais, gidė priminė: 1918 m. vasario 16-ąją paskelbus Nepriklausomybės aktą, būta daug išorinių grėsmių, nuo jų saugantis karaliumi pakviestas Wilhelm von Urachas, jis paskelbtas Mindaugu II. Matyt, laimei, šis projektas užgeso dar užuomazgoje.

Aušros Vartai: Karūnuotoji Dangiškoji Valdovė

Artėdami prie savo vaikštynių pabaigos, stabtelėjome ir ties Šv. Teresės bažnyčia, kurios fasade iškaltas Vazų dinastijos herbas – javų pėdas. O prie Aušros vartų pakėlė akis į už lango regimą auksu aptaisytą, karūnuotą Mergelę Mariją, pagerbėme mūsų dangiškuosius valdovus. Praėję pro vartus kiton pusėn, vėl gavome pakelti akis aukštyne – gidė atkreipė dėmesį į herbą, puošiantį šią gynybinę sieną – šis Vy-tis bene vienintelis išsilaikė ir sovietmečio „lygybės” audrose...

Šį saulėtą šeštadienį traukiant Senamiesčiu, buvo smagu pajusti Vilniaus pagyvėjimą – ir gatvėje vis turistų būreliai šurmuliuoja, ir sezoną pradėjusios lauko kavinės netuščios... Smagu į mūsų sostinę žvelgti pro šviesiai žaižaruojančią prizmę.

UŽRAŠAI IŠ NEW YORKO

Kęstutis Zapkus vis dar pirmas

STASYS GOŠTAUTAS

Paskutiniu metu, kai likome be Aušros Vartų bažnyčios Manhattane, be Kultūros Židinio Brooklyne, be galerijų ir koncertų salių, atradome beveik užmirštus senus namus SLA 307 West 30th Street, (8th Ave.) New Yorke, 10001. SLA – tai Susivienijimas Lietuvių Amerikoje, kurio namas yra daugiau nei šimto metų senumo ir priklauso organizacijai, nuo 1888 m. vaidinusiai svarbų vaidmenį tarp Amerikos lietuvių. Puikioje vietoje 4 aukštų namukas su daržu ir atsi-veriančiu vaizdu, įsiterpęs tarp milžiniško pašto pastato ir Madison Square Garden bei traukinių stoties. Tik išlipk ir eik pažiūrėti mažos Lietuvėlės.

Prieš keletą metų pusiau užmiršta patalpa atsigavo, buvo atnaujinta ir du svarbūs įvykiai parodė, kad New Yorko Lietuvių Bendruomenė ne tik gyva, bet ir moka sukviesti senus ir naujus narius, suteikia progą pabendrauti ir išgirsti ar pamatyti įvairių kultūros išraiškų, pavyzdžiui, prof. Antano Andrijausko paskaita prieš porą mėnesių ir Kęstučio Zapkaus parodos.

Apie tai esu rašęs anksčiau, dabar tik noriu priminti, jog toji vieta ne tik egzistuoja, tačiau yra atnaujinama ir naudojama beveik kiekvieną savaitę. Paskutiniai du įvykiai labai sudomino, – vienas davė progą susipažinti su prof. Antanu Andrijausku, meno filosofu ir istoriku, kuris tęsia Jurgio Baltrušaičio (jaunojo) nueitą kelią ir yra parašęs ar redagavęs keliolika knygų apie lietuvių ir litvakų meną, žodžiu, žmogus, kuris jau susilaukė pasaulinio dėmesio ir buvo pristatytas New Yorko televizijoje.

Viskas prasidėjo prieš porą metų, kai likome be Aušros Vartų bažnyčios ir Kultūros Židinio. Tada Manhattano lietuviai nutarė gelbėti paskutinį Lietuvos likutį, apie kurį mažai kas girdėjo. Tai buvo baisiai apleistas keturių aukštų pastatas, laukiantis nugriovimo. Ten gyveno kelios senutės, kurios tą namą prižiūrėjo. Tada parašiau gana piktą straipsnį ir gavau barti, kam iškeliu tos organizacijos ir pastato likimą, bet už poros metų namas, atnaujintas ir prižiūrimas, tapo mūsų pasididžiavimu.

Sumanių žmonių dėka (Laimos Dalangauskaitės-Mihailovich, Juan Pablo Debesys, Vidos Penikienės ir Laimos Šileikytės-Hoods ir kitų) buvo suorganizuotos dvi meno varžytinės, iš gauto ir pelno ir paskolų buvo sudėtos naujos grindys, naujos lubos, įrengtas apšvietimas ir t. t. Tiesiog gražu – ten teko žiūrėti filmus, klausytis koncertų, paskaitų ir lankyti parodas. Tarp kitko, daug narių prisidėjo, savo dailės ir grafikos kolekcijas dovanodami naujai įrengtai galerijai. Trečios internetinės varžytinės (Paddle8) prasidėjo gegužės 11 d. ir baigsis gegužės 25 d.

Bet grįžkime prie parodos. Kęstas tik prieš metus turėjo didelę parodą Vilniuje, Nacionalinėje dailės galerijoje, kurioje nuo pat pastatymo (2009) vyksta įdomiausios meno parodos. Galerijos vadovės Lolitos Jablonskienės ir kuratorės Laimos Kreivytės dėka buvo eksponuota 50 metų Kęstučio Zapkaus retrospektyva ir paroda „Šviesos“, pristatanti Aido

Stasys Goštautas, Laima Šileikytė Hoods, Juan Pablo Debesys, Kęstutis Zapkus, Laima Mihailovich ir Marytė Goštautienė

Bareikio, Patricijos Jurkšaitytės ir Žilvino Kempino kūrybos darbus (visi jie – Kęstučio mokiniai).

Šiandien vienas žymiausių dailininkų New Yorke yra Kęstas Zapkus. Nors gimė Lietuvoje, jo motina buvo kilusi iš JAV. Jis čia dirba jau daug metų ir yra gerai žinomas New Yorko meno pasaulyje. Mažai kam tenka tuo pačiu metu turėti dvi parodas New Yorke, kaip kad vyko neseniai: viena – SLA patalpose iki gegužės 6 d., kita – William Holman Gallery (kovo 25 – gegužės 9 d). Galerija yra gana nauja, netoli New Yorko kinų kvartalo (China Town), nes senos galerijos nebeišlaiko konkurencijos ir turi trauktis į pigesnius rajonus.

Taigi šioje galerijoje eksponuojama „Piazzolla in Traffic“, kuri reikalauja paaiškinimo. Astor Piazzolla – žymus tango muzikos meistras, ir, be abejo, jeigu jau tango, tai ne iš kur kitur, kaip tik iš Argentinos. „Traffic“ (1975) – keturių milžiniškų paveikslų pavadinimas su keturiomis spalvomis: žalia, geltona, raudona ir juoda. Bet bandyti atrasti simbolį ar konkrečią pamoką būtų neįmanoma, Kęstutis vengia istorijos. Tuo tarpu „Traffic“ spalvos kalba pačios, ir šiuo atveju Zapkus virsta istorija kaip Antanas Mockus, naudoja ženklus, kad pajudintų ar sustabdytų pėstininkus Bogotos viduryje.

Daug metų Zapkus buvo vienas iš svarbiausių dailininkų Paula Cooper galerijoje ir net 1981 m. žymiojoje Leo Castelli, kur rinkosi popu-

liariausi Amerikos dailininkai. Deja, ir galerijos trumpai tegyvuoja...

Zapkus – avangardo dailininkas, ieškantis abstrakto pasitelkdamas muziką (Kęstas groja smuiku), mėgsta architektūrą ir urbanistiką (kaip teigia Laima Kreivytė, jo parodų Lietuvoje kuratorė, „jausmo ir atmosferos vertimas į ženklų kalbą, dažnai pasitelkiant miesto plano struktūrą“). Tai primena kitus abstrakcionistus, kurie, pasitelkdami muziką (Kandinsky, Klee, Schönberg ir Mondrian) vizualiai kuria nevizualinį meną, kuris prieš šimtą metų atvėrė naujo meno supratimą.

Gal Klee ir buvo teisingas, sakydamas, kad „menas nėra tam, kad pakartotum matomą pasaulį, jis padaro jį matomą“. Juk vizualinis menas matomas akimis, tai tiesa, bet Zapkaus formulėje nėra fizinio pasaulio, jis sukurtas iš tūkstančių taškų ir sukuria tą nematomą ir neatpažįstamą realybę, kuri su realybe neturi nieko bendro. Kiekvienas paveikslas sudarytas iš šimto minikompozicijų, kurios tik kūrėjui turi reikšmę. Toks požiūris man primena kitą pabaltietį, litvaką, gimusi Daugpilyje, Latvijoje, abstrakčiojo ekspresionizmo meistrą Marką Rothko, kur be spalvos nieko daugiau nėra, bet kokia graži spalva, kurios dėka atsiveria gyvenimo aktualijos!

Zapkus pasirodė besąs ir puikus naujų dailininkų atradėjas, tai įrodo jo mokiniai, susijungę į „Blogas Gėrybes“ (Kaunas) ar „Geras Blogybes“ (Vilnius). Zapkus – vienas iš dailininkų, dėstęs meną atgimusioje Lietuvoje, Vilniaus dailės akademijoje 1992 m. Pusė jo mokinių dabar gyvena JAV ir dalyvauja vietinėse meno parodose (Ieva Martinaitytė Mediodia, daug pasidaravusi SLA būstinės labai ir turėjusi daug parodų Niujorke). Žymus yra Žilvinas Kempinas, turėjęs parodą New Yorko Modernaus meno muziejuje (MOMA). Ir nors anksčiau Kęstas jautėsi tų mokinių apleistas ir nepripažintas, staiga pasijuto atrastas ir gerbiamas mokytojas. Prieš metus Kęsto grupė turėjo parodą Jono Meko vizualiųjų menų centre, savo maištavimu jie primena Jurgio Mačiūno Fluxus, nors Zapkus, atrodo, nelabai jį mėgo.

Norėčiau užbaigti šį trumpą rašinį apie Zapką, paminėdamas jam skirtą monografiją, kuri pagaliau, po dešimties metų ir daug vargo, išvydo dienos šviesą. Bet kažkas pasiskolino ją iš manęs ir dabar negaliu jos aprašyti, nes neturiu. Pamoka: kitą kartą neskolinti knygų.

Stasys Goštautas ir Kęstutis Zapkus.

Garsaus kunigo sukaktis paminėta ypatinga paroda

ALGIS VAŠKEVIČIUS

Amžinybės pažadas: paveikslai iš kun. Ričardo Mikutavičiaus (1935–1998) kolekcijos, – taip pavadinta paroda veikė Kaune, Mykolo Žilinsko dailės galerijoje. Šia paroda minimas tragiško likimo kunigo, teologijos mokslų daktaro, poeto ir kolekcininko Ričardo Mikutavičiaus 80-asis gimtadienis, kurio kunigas nesulaukė. Parodoje ir pristatomi paveikslai iš išpūdingos kunigo kolekcijos, kuri buvo pagrobta ir jo savininkui kainavo gyvybę.

Kunigo R. Mikutavičiaus paveikslų kolekcija yra laikoma viena iš pačių žinomiausių ir garsiausių Lietuvoje privačių Europos dailės kūrinių kolekcijų, surinktų dar sovietmečiu. 1979 metais ši kolekcija buvo rodoma M. K. Čiurlionio dailės muziejuje Kaune, 1988 m. – Kultūros fonde Vilniuje.

Pats R. Mikutavičius yra pasakojęs, kad jo kolekcionavimo kelias prasidėjo nuo filatelijos. Vėliau jis susižavėjo kitų asmenų kolekcijomis, matytomis tuomečiame Leningrade (dabar – Sankt Peterburge) ir Maskvoje. Tai paskatino kunigą domėtis Vakarų Europos daile ir ją kolekcionuoti. 1996 metais buvo išleistas R. Mikutavičiaus kolekcijos katalogas, iš kurio galime spręsti, kad kunigas buvo sukaupęs per 50 paveikslų, 15 skulptūrų ir kelias dešimtis taikomosios dailės dirbinių, sukurto XVI–XX a. įvairiose Europos šalyse.

Šio katalogo įvade R. Mikutavičius apie kolekcionavimą rašė: „Šventam atradimui, į kurį įklimpau siela ir kūnu, kuriame tvyrojau tarsi ATSIMAINYDAMAS ar PAGAUTAS (...) atidaviau viską ir todėl esu be galo laimingas”.

Apie patį katalogo išleidimą jis sakė: „Kažkokia būties kertele juntų, kad šis testamentas – tai dar gyvo posūkis į Anapilį, neatšylančių vartelių pravėrimas, atsisojimas šalia savęs paties kitaip, iš anapus. Tai jau išėjimo pradžia iš nedosnaus idėjos draugų pasaulio”. Tai buvo pranašiški žodžiai – 1998 m. birželio 30 d. ši kolekcija iš kunigo namų buvo pagrobta, o jis pats žiauriai nužudytas.

Naujojoje parodoje buvo galima pamatyti 16 senųjų Europos tapybos meistrų kūrinių. Kunigo bute po vagystės buvo likęs tik vienas labai didelis liūdinčios Madonos portretas, o kiti paveikslai buvo išpjauti iš rėmų ir pavogti. Iki šiol pavyko rasti tik dalį kelių milijonų eurų vertės kolekcijos paveikslų – Interpolui padedant jie aptikti Vokietijoje. Paveikslai grąžinti kunigo artimiesiems,

Surasti ir grąžinti kolekcijos darbai. Domenico Morelli „Madona su kūdikiu ir knyga”

kurie dalį jų pardavė, o kitus atidavė saugoti M. K. Čiurlionio dailės muziejui Kaune.

Apie šią tragišką istoriją liudijo ir parodoje eksponuojamų 13 įmančių tuščių paveikslų rėmų, kurie primena tragiškos kunigo žūties istorijos įvykius, sulaukusius daugybės atgarsių to meto spaudoje.

Tušti rėmai dar laukia pagrobtų drobių

Daug straipsnių iškarpu buvo šalia šių tuščių rėmų, tad besidomintys galėjo paskaityti ir prisiminti to meto įvykius, susijusius su vagyste ir labai populiaraus kunigo nužudymu.

Kaune gimęs R. Mikutavičius 1953 metais įstojo į Kauno kunigų seminariją, 1958-aisiais buvo išventintas į kunigus. 1963 m. jis apgynė disertaciją teologijos licenciatui moksliniam laipsniui gauti.

Kunigas dirbo Kauno Šv. Antano Paduviečio bažnyčioje, vėliau – Tauragėje, Eržvilke, Kelmėje, Panevėžiuje, Žemelyje, Seredžiuje, Tytuvėnuose, Babtuose. Būtent Tytuvėnuose išryškėjo jo trauka kolekcionavimui, meno vertybėms.

Prasidėjus Atgimimui nuo 1989 m. kunigas dirbo Kauno Vytauto Didžiojo, Šv. arkangelo Mykolo (Igulos) bažnyčiose, Aleksoto koplyčioje, taip pat dėstė filosofines disciplinas Kauno medicinos universitete, ėjo tuometės Lietuvos žemės ūkio akademijos kapeliono pareigas. Jis buvo labai populiarius tarp kauniečių, dalyvaudavo daugelyje įvairių renginių, o 1992, 1994, 1995 ir 1996 metais tapo populiariausiu Kauno miesto žmogumi.

Daugelis žinojo, kad R. Mikutavičius taip pat yra poetas ir eseistas, bet iki pat Sąjūdžio laikų jis nebuvo paskelbęs atskiros poezijos knygos. Eilėraščius jis pradėjo spausdinti 1982 m. žurnale „Aidai”. 1989 metais Kauno rotušėje kunigas pristatė pirmąją savo poezijos knygą „Kad Lietuva neišsivaikščiotu”, 1990 m. buvo išspausdintas meditacinės poezijos rinkinys „Poterių upė”, 1992 m. – „Šviesos spalvos”, 1995 m. – „Žaizdos metafizika”, 1998 m. – „Spindintis virš mūsų”, 1999 m. – „Mirties vilties veidai”, pasirodė ir daugiau jo leidinių. Dar 1992 m. R. Mikutavičius buvo priimtas į Lietuvos rašytojų sąjungos narius, 1994-aisiais išrinktas Lietuvos rašytojų sąjungos valdybos nariu. 1991 m. už humanitarinę veiklą jis buvo apdovanotas Izraelio vyriausybės premija, o 1993 m. vasario 16 d. už nuopelnus Lietuvai apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino trečiojo laipsnio ordinu. Jau po mirties 2000 m. lapkričio 30 d. R. Mikutavičiui suteiktas Kauno miesto garbės piliečio vardas.

Įamžinant nužudyto kunigo atminimą, jo bareljefas įrengtas A. Stulginskio universiteto koplyčioje, prie namo Laisvės alėjoje, kuriame paskutiniuosius gyvenimo metus praleido kunigas, atidengta paminklinė lenta, dar viena atminimo lenta 2005 m. vasario 27 d. atidengta Šv. arkangelo Mykolo bažnyčioje, o A. Stulginskio universiteto koplyčioje įrengtas R. Mikutavičiaus bareljefas.

Naujoji paroda nuo pat pirmųjų jos atidarymo dienų buvo gausiai lankoma, o tai rodo, kad Lietuvos žmonės nepamiršo ir labai garsaus bei mėgstamo kunigo, ir žiaurios jo nužudymo istorijos. Bėlieka tikėtis, kad kada nors bus surasti ir kiti dingę paveikslai, o šioje visą Lietuvą sukrėtusioje istorijoje bus padėtas taškas.

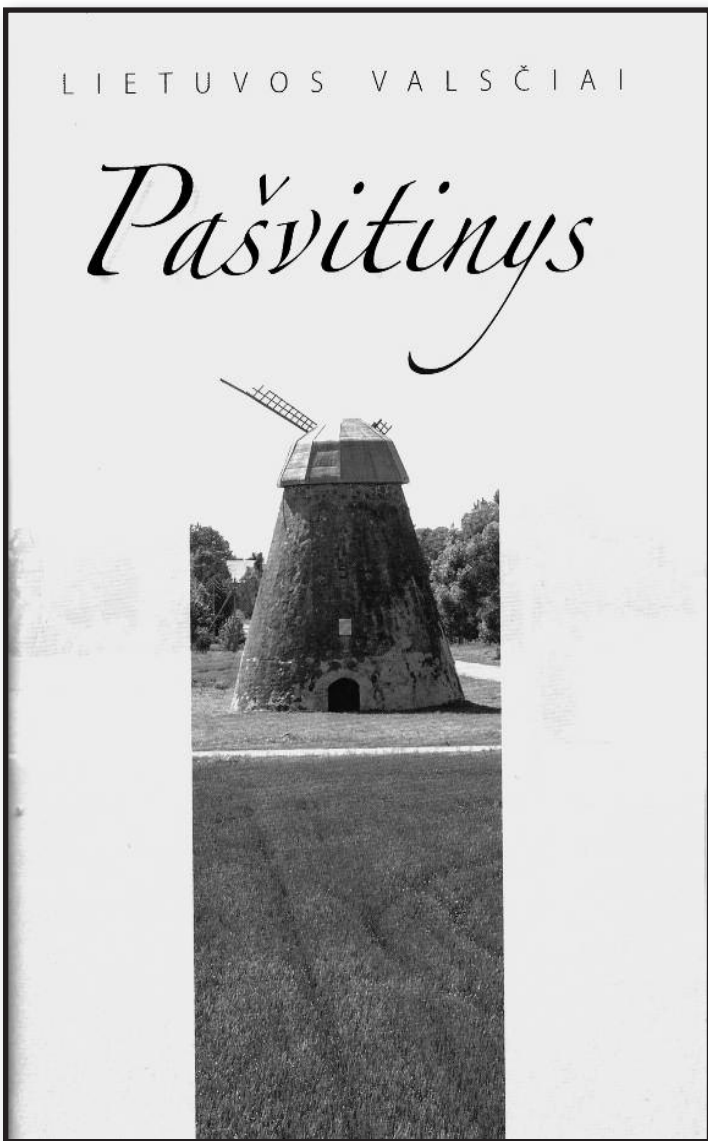
Paroda primena Lietuvą sukrėtusią istoriją.

A. Vaškevičiaus nuotraukos

Nauja knyga ir naujagimis kūdikis

ROMUALDAS KRIAUČIŪNAS

Pašvitinys. Vyr. redaktorius Aloyzas Bėčius.
Versmė, Vilnius, 2014, 1540 psl.

Tai nauja knyga – monografija apie Pašvitinį, kuri buvo rengiama nuo 2001 metų. Dar neatvertus knygos, imponuoja jos svoris. Dėl įdomumo ją pasvėręs, sužinojau, kad jos svoris maždaug toks pat kaip naujagimio – septyni su puse svaru!

Paprastai knygą skaitau sėdėdamas fotelyje ir ją laikydamas rankose. Šią knygą teko skaityti sėdint kėdėje prie stalo. Man tai buvo naujas patyrimas.

Klausimas skaitytojams. Pakelkite ranką, jeigu esatė girdėję apie Pašvitinį. Esu tikras, kad dauguma to miestelio vardo nesatė girdėję. Dėl įdomumo žvilgtelėjau į internetą. Wikipedia šaltinyje anglų kalba jam skirti du sakiniai: „Pašvitinys is a small town in Šiauliai County, in northern-central Lithuania. In 2001 it had a population of 440”. Vikipedija lietuvių kalba šiai vietai skyrė keletą eilučių. Tai miestelis Pakruojo rajone, prie kelio Linkuva – Joniškis, Šiaulių apskrityje. Mūrinė švč. Trejybės bažnyčia pastatyta 1852 m. Istorija: 1459 m. pastatyta pirmoji Pašvitinio bažnyčia. 1995 m. Prezidento dekretu patvirtintas Pašvitinio herbas. Gyventojų skaičius: 440 (2001 m.).

Norintiems daugiau apie Pašvitinį sužinoti, prieš akis atsiveria naujagimė knyga. Prie jos paruošimo prisidėjo apie šimtas bendradarbių ir talkininkų. Knyga būtų likusi rankraštis, jei ne finansuotojai ir rėmėjai. Jų priešakyje – kraštiečių Užgirių šeimos pasiaukojimas ir parama, perkopusi 41 000 dolerių. Viskas prasidėjo nuo to, kai Ignas Užgiris (Zaleckas) nupirko istorinį Žvirbinių dvarą. Vėliau sovietai tą dvarą nusavino, bet 2005 m. dvaras buvo grąžintas teisėtiems savininkams, Užgirių šeimai. „Būtent ši žemė ir Užgirių šeimos nesavanaudiška meilė jai užaugino ir šią knygą – visus už žemės nuomą gautus pinigus Užgirių šeima paaukojo gimtajam kraštui įamžinti – Pašvitinio monografijai parengti ir išleisti”, – rašoma knygos pradžioje.

Knyga tikrai stambi! Vien turinys užima beveik dešimtį puslapių. Tiek pat puslapių skirta turiniui anglų kalba. Įdomu, kad knygos pabaigoje beveik trijuose puslapiuose knyga aptariama anglų kalba. Pati knyga išdalinta į septynis skyrius: gamtą, istoriją, etninę kultūrą, kalbą, mitologiją, tautosaką ir įžymius žmones. Pratarinėje vyr. redaktorius džiaugiasi, kad knygoje užfiksuota ne tik archyvinė medžiaga, bet ir gyvų žmonių pasakojimai. Sakoma, kad dvasinės kultūros augimvietė visada buvo kaimas. Tokiu kaimu laikytinas ir Pašvitinys. „Lietuvos valsčių” serijos 28-ojoje monografijoje aprašomas pats šiaurinio Lietuvos pakraščio vidurys, esąs netoli Latvijos sienos. Knygoje apžvelgiama istorija, gamta, charakteringesni dvasinės kūrybos bruožai, kalbos ypatybės, etnologija ir žymesni kraštiečiai. Dauguma iš aštuoniasdešimt keturių autorių, parašiusių 127 straipsnius, yra kilę iš aprašomos vietovės.

Skaitydamas lipdukais pasižymėjau ne vieną puslapį, kuris man buvo ypatingai įdomus. Pvz., 169 psl. rašoma, kad LDK laikais nemažai žydų gyvendavo kaimuose, tačiau 1882 m. įsaku jiems buvo uždrausta kaimuose gyventi. Trylika puslapių skirta žydų bendruomenei Pašvitinyje. 1897 m. miestelyje gyveno 435 žydai. Iš viso tada ten gyveno 763 gyventojai. Taigi 57 proc. gyventojų buvo žydai. Minimas žydų istorikas Šimonas Dubnovas, teigęs, kad pati blaiviausia tauta – žydų – turėjo pelnytis iš girtuoklystės (233 psl.). 1923 m. Pašvitinyje buvo 274 žydai arba 34 proc. visų gyventojų. Pasunkėjęs ekonomiškai padėčiai, dalis žydų emigravo į

kitas šalis, daugiausia į Pietų Afriką, Palestiną ir JAV. Prieš pat Antrąjį pasaulinį karą Pašvitinyje buvo likę 25 žydų šeimos, t. y. maždaug 10 proc. miestelio gyventojų. Nacių siautėjimo metais tik vienam kitam Pašvitinio žydai pavyko išsigelbėti.

Knygoje teigiama, kas Pašvitinys buvo gražus miestelis, bet 1941 m. beveik visas sudegė. Liko tik bažnyčia, klebonija ir keli mūriniai namai. Po karo pamažu buvo atstatytas. Knygoje nuodugnai aprašomas ne tik Pašvitinys, bet ir daug aplinkinių kaimų bei vietovių. Radau miestelio ir aplinkinių vietovardžių sąrašą. Ten sutalpinta apie 600 pavadinimų. Dalis jų daugiau ar mažiau aprašyti šioje knygoje.

Man ypač įdomu skaityti apie vietas ir žmones, kuriuos pažįstu. Tai ir talentinga Užgirių giminė, kuri kruopščiai aprašyta (1354–1375 psl.). Pasirodo, kad iškilusis Bronius Nainys irgi yra kraštiečio. Jį įdomiai aprašo Audronė Škiudaitė straipsnyje „Mano visa siela buvo Lietuvių Bendruomenėje”. Šalia jų trumpai aprašyta arti penkiasdešimties iškilių Pašvitinio krašto žmonių. Knygos pabaigoje išvardinti šios monografijos finansuotojai ir rėmėjai.

Knyga gausiai iliustruota įdomiomis nuotraukomis, diagramomis, žemėlapiams, dokumentų faksimilėmis. Nemažai knygos skyrių tinka ir aplinkinėms, kad ir toliau esančioms vietovėms. Pvz., etninė kultūra, papročiai, kulinarinis paveldas, sodybų želdiniai, kryždirbystė, amatai ir technikos plitimas, malūnai ir t.t.

„Versmės” leidykla nuo savo veiklos pradžios 1994-aisiais m. rengia ir leidžia monografijų seriją „Lietuvos valsčiai”, skirtą Lietuvos tūkstantmečiui ir kitoms progoms paminėti. Ši serija – daugiatomis vienodos struktūros leidinys. Lietuvoje būta daugiau kaip 400 valsčių. Iš jų jau 28 yra įamžinti. Ačiū „Versmės” leidyklai ir jos vadovui Petru Jonušiui už jau atliktą darbą. Prieš akis teliko „tik” 372 monografijos.

Aldonos Ruseckaitės nuotr.

Mėnulis ir zuikis eina sargybą

*Kad nieko blogo neatsitiktų
Ir dobilienai, ir upei, ir snaudžiančiai bandai,
Kad nieko blogo elementoriui,
Močiutės maldaknygei, astrai palangėj;*

*Vieškelio žvyrkely iš miestelio
Parkrypuojančiam posmagiam Jonui
Ir žemėpačiams – jų gal dar esti –
Vos per šiaudą peržergiančiam seniui;*

*Klykiančio džiaugsmo nešiotojui gandrui,
Kam nors apvestam apie kertę,
Garbė jam, sulauks jis
Giedro rudenio – pusgalvių turto;*

*Kad nieko dygiajam erškėčiui,
Nieko nieko anai sodybai,
Kurios nebėra, pilnas mėnuo pašviečia,
O zuikis eina sargybą. **

Henrikas Algis Čigriejus

**Zuikis nemoka nei šaukti, nei durti,
Bet moka pirtelę prie miško pakurti.*

*Eilėraštis iš almanacho
„Poezijos pavasaris 2015”*

Juozas Katilius-Vytautas Vaitiekūnas:

meilė Lietuvai stipresnė už mirtį (6)

RASA BAČIULIENĖ

Pabaiga. Pradžia 2015 m. balandžio 18 d. „Kultūroje“

V. Vaitiekūnas dirbo įvairiose komisijose: 1945 metais vadovavo Valstybės santvarkos komisijai, taip pat dalyvavo 1945 m. liepos mėnesį sudarytoje komisijoje repatriantų ir Klaipėdos krašto gyventojų pilietybės klausimui išsiaiškinti ir atitinkamiems siūlymams VLIK’ui pateikti. 1947 metais sudarius Vykdomąją tarybą, V. Vaitiekūnas dirbo Teisių komisijoje ir Kontrolės komisijoje. Be to, dalyvavo įvairiuose lietuvių suvažiavimuose, daug važinėjo po visas DP stovyklas ir skaitė paskaitas lietuvių studentams.

Dr. Rožė Šomkaitė prisimena pirmąjį susitikimą su V. Vaitiekūnu: „Jis važinėjo po visas DP stovyklas, jei ne su paskaitomis, tai kaip suvažiavimo dalyvis ir visada įsijungdavo į diskusijas. Schwäbisch Gmünd’e buvo didelė stovykla. Ten buvo susipietę visi katalikų intelektualai. Ten įvyko pirmasis katalikų suvažiavimas Vokietijoje. Mes iš Tū-

surasti savo šeimą, vargstančią Sibire. Vaikai, kuriuos jis paliko mažamečius, jau aukštųjų mokyklų studentai. Anelę Katilienę pasiekia pirmasis laiškas, tačiau pasirašytas svetimu vardu. Vaitiekūnas nuogastavo, kad neužtrauktų ant savo šeimos dar didesnės saugumo rūstybės ir kad dėl jo nebūtų dar labiau persekiojami ir taip nekalti vaikai. Anelė, gavusi pirmąjį vyro laišką, netgi nebuvo tikra, ar tai tikrai nuo jo.

Сибир, СССР
Новосибирская обл.
гор. Новосибирск
ул. Песочная No.131 „б“
А. Катилене

1956. IX. 14.

Mielosios,

Iš tetos gavome jūsų adresą. Žinodamos kaip nelengva našlei su didele šeimyna verstis, pasiuntėme jums keletą siuntinukų. Jie ilgokai turbūt keliaus pas jus, bet apie gruodžio mėnesį turėtų pasiekti. Pasiuntėme drapanoms medžiagos keletą gabalų, tris žieminius moteriškus paltus, vyrui rudėninį paltą, keletą megztukų, kojinių, sijonų, suknelių, mezgamų beigi siuvamų siūlų ir kitų mažniekių. Parašykite mumi kas gali būti jumi naudinga ir mes pasiųsime. Mamė labai mylėjo jūsų vyrą ir jo mamę, savo seserį Veroniką. Aš pati jo nepažinojau, bet myliu visus, ką myli mamė. Gyvename neblogai ir kiek galėsime jumi padėsime. Kol sveiki ir uždirbame, gyventi galima.

Linkime jumi viso geriausio.
Mamė ir aš

Netrukus vienas po kito pasipila laiškai ir siuntiniai į atšiaurųjį varganą Rusijos kraštą. Juozas šeimai siunčia viską: drabužius, apavą, medžiagas, cukrų, vaistus.

USSR
СССР – Сибир
Новосибирск
Кавалерийский пер. 10
А. Катилене

1956. 12. 17

Mielosios,

Labai jumi dėkojame už laišką ir žinias. Mes jau misliname, kad ligi šiol jumi jau turėjo pasiekti pirmieji siuntinukai. Daumaž tuo pačiu laiku mūsų kaimynas Joffe siuntė Emuko krikštateviui in Krasnojarską, tai anas parašė, kad jau gavo. Mamė prašo jumi pasakyti, kad gaudamos siuntinuką turite labai žiūrėti ir lyginti su popieriais, nes pakeliui tos kompanijos visokios gali ir pamainyti ir nudžiauti. Dar prieš ateinant jūsų laiškui lapkričio 21 dieną pasiuntėme jumi du siuntinukų, kuriuose indėjome viename 1 melsvai raibas moters kostiumukas, 1 rusvas moters švarkas, 1 žalsvai ruožuotas moters kostiumukas, 1 tamsiai raudonas moters kostiumukas arba savotiška suknutė, 1 tamsmėlė vilnonė, 1 tamsmėlė su balta apykakle šilko suknutė, 1 balta raudonom gėlytėm suknutė ir 1 šviesmėlė suknutė, 3 japoniški margi šalikai nauji, 1 baltas kaprono megztuks su rankovėm, 1 pilkas su žaliais lapais vilnos megztukas, 2 ružavi kaprono kombine, 1 kaprono apatinis

sijonukas, 4 japoniško šilko skarutės, 3 seni rankinukai, 2 poros kojinių vilnonių. 1 butelukas C vitamin, katru po 1 kasdien ima mergaitės. Antrame indėjome 10 mūsiškų svarų cukraus pakutį, 1 pakutį kakao, 1 gabalą pilkos medžiagos 3 su puse masto kostiumui, 1 gabalas geltono lino, 1 gabalas fioletavo lino, 1 gabalas tamsžalio šilko ir 1 gabalas dryžuoto kartūno, be to 1 raudonai languotas be rankovių megztukas, 2 poros ilgų vilnos kojinių, 5 poros kaprono kojinių ir bene 1 pora pirštinių vilnonių naujų. Kadangi po naujųjų metų pas mus prasideda visokie išpardavimai, tai galėsime jumi ką nupirkti dėl lovos skalbinių.

Apie save galime pranešti, kad tuom laiku esame visi sveiki ir visai gerai pasilaikome.

Mamė ir visa mūsų šeima siunčiame jumi visiems nuoširdžiausius sveikinimus.

Mamė ir aš

Katilius-Vaitiekūnas labai ilgėjosi šeimos. Dr. Rožė Šomkaitė pasakojo, kaip jau visi susėdę prie Kūčių stalo laukia, o Vaitiekūno kaip nėra taip nėra. Galiausiai dr. Šomkaitė rado jį savo kambaryje bepakuojančių kalėdinį siuntinį vaikams. „Pone Vaitiekūnai, eime prie Kūčių stalo, vis tiek jau šis siuntinys nebenueis iki rytdienos.“ „Aš turiu užbaigti.“ „Jam, matyt, buvo labai svarbi ta akimirka, jis tarsi buvo kartu su vaikais tą šventą vakarą,“ – svarstė dr. Šomkaitė. Namų ilgesys aiškiai atsispindi ir laiškuose.

USSR
гор. Томск
ул. Шевченко 13, кв. 2
А. Катилене

1957. 12. 16

Mielieji,

Ne be reikalo mūsų senelis sakydavo, kad senas, tai kaip vaikas – daug prigalvoja, bet maža veikia. Vagi ir mūsų mamė jau kuris laikas vis šnekėjo, kad šventėms ir naujiems metams visiems savo giminėms turėsime po siuntinuką sudaryti. Nagi va tos šventės jau ant nosies, o mūsų mamė veik nieko dar nėra pasiuntusi. Lapkričio 20 d. buvo kompanijai atiduotas ir jumi kalėdinis paketukas, bet be sausio pabaigos jumi nepasieks. Indėjome jum pačiai šiltą tamsiai languotą skarą, kokias senybėje mūsų mamytės į turgų važiuodamos imdavos. Jos šiltos apsisiupti, o galima ir apsikloti. Čionai drauge indedame dalį paplotėlio. Gal šis laiškas jumi dar pasieks iki švenčių ir tą patį paplotėlį mes visi su jumi suvalgysime bendrai. Šiaip mes dar pasilaikome neblogai, nors mūsų mamė jau visai susenusi, ir labai nori į savo gimtą kaimą grįžt savo dienų pabaigai. Kai mes jai pasakome, kad per karą visi tėviškės namai sudegė, tai jina porina, kad galėtų ir žemliankoje dar pagyventi, bet jau vis savo sodžiuje. Dar kartą linkime visiems jumi sveikatos ir laimės naujuose metuose.

Mamė ir aš

Labai įdomiai Katilius-Vaitiekūnas aprašo gyvenimą Amerikoje.

1958. 5. 16

Mielieji,

Labai jum dėkingi už laiškus ir jeigu jau seniai neparašėm, tai tik dėl to, kad neturėjome nieko nauja pranešti. Esame sveiki, laukiam pavasario, nes norint jau gegužės 16 d., bet praeitą naktį po viena kaldra dar buvo šaltoka. Dievas žino, iš kur šiomet tas šaltis tik imasi.

Mes suprantame, kad Jum indomu būtų sudaryti aiškesnis vaizdas aplink mūsų gyvenimą ir kono daugiau smulkesnių žinių turėti. Bet jūs manote, kad mumiem patiem tas vaizdas yra aiškus? Nevisada. Nagi, kai pagalvojame, kad pas mumi dabar žali agurkai, burokai su lapais užgriuvę krautuves, tai sunku prisiminti, kad šitokių laiku tėviškėje tikrai žalių agurkų ar žalių burokų neturėjome. Arba mes čia bulvių niekada daugiau sandėly neturime kaip 5 kg, gražiai inpackuotus celulodinem krepšy. Bet kas gali pagalvoti, kad tos gražiai inpackuotos ir gražiai atrodančios bulvės yra dažytos. Visas maistas čia dažomas: pradedant duona, sviestu, sūriu ir baigiant bulvėmis, apelsinai, citrinomis. Tikro pieno mes čia nematome, nes kompanijos jį superka iš ūkininkų, paskum vitaminizuoja D vitaminu, nustato 3 proc. riebumą ir homogenizuoja, t. y. padaro, kad nerūgtų.

Nukelta į 8 psl.

bingen'o universiteto ateitininkų buvome visa grupė pakviesta dalyvauti paskaitose. Po kiekvienos paskaitos vyko didžiulės diskusijos. Labai aukštomis temomis ten buvo kalbama, ir man, kaip studentei, ne viskas buvo įkandama. Bet vis toks mažas žmogelis išeidavo ir labai aiškiai išaiškindavo, kas tai yra nepolitinė demokratija. Tai ir buvo Vytautas Vaitiekūnas.”

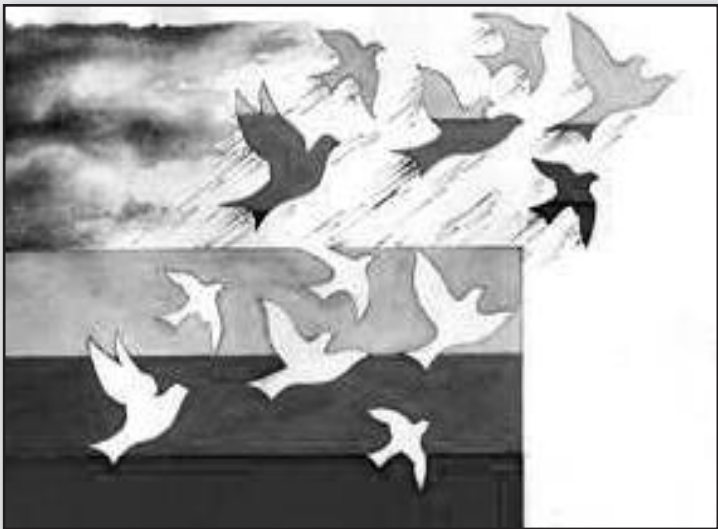
1949 metais V. Vaitiekūnas išvyko į New Yorką, vėliau persikėlė į New Jersey valstiją. Čia atsivėrė jo naujas veiklos etapas, nes savo rašiniais, paskaitomis ir okupacijos studijomis Vaitiekūnas informavo, skatino ir organizavo rezistenciją išeivijoje visais įmanomais būdais. Perkėlus VLIK’ą į JAV, Vaitiekūnas vėl jame atstovavo Krikščionių darbininkų sąjungą, dirbo Lietuvos Laisvės komitete ir Pavergtų Jungtinių Tautų organizacijoje. Susiorganizavus Lietuvių Fronto Bičiuliams, jis buvo ir valdybos narys, ir „I Laisvė“ žurnalo redaktorius, ir nepamainomas Juozo Brazaičio talkininkas. Dr. Rožė Šomkaitė prisiminė: „Brazaitis su Vaitiekūnu buvo artimi draugai, ypač paskutiniu Brazaičio gyvenimo tarpsniu, kuomet jį paliko žmona Vlada. Nepasitarę vienas su kitu jie nežengdavo nė žingsnio. Ypač politikos srityje.”

Vaitiekūnas taip pat yra leidinio „I pilnutinę demokratiją“ bedraautorius kartu su J. Brazaičiu ir filosofu Antanu Maceina. Vaitiekūnas negailėjo nei kruopštaus darbo, nei meilės, kad šis leidinys būtų atspausdintas ir liktų kaip išeivijos dovana atsikuriančiai Lietuvai.

Tik 1956 metais Katiliui-Vaitiekūnui pavyksta

Kultūros kronika

Gegužės 16 d. Baltijos šalių muzikos ir meno festivalyje Torūnėje vyko Luko ir Petro Geniušų fortepijoninio dueto koncertas. Jame skambėjo E. Griego, J.S. Bacho, L. van Beethoveno, P. Čaikovskio, S. Rachmaninovo ir F. Liszto kūriniai. Festivalyje „Probaltica“ gegužės 21 d. taip pat pasirodė ir lietuvių instrumentinės muzikos grupė „Subtilu–Z“, kuri festivalio klausytojams pristatė taip pat ir lietuvių kompozitorių kūrinius. Birželio 1 d. Torūnės Artuso rūmų Didžiojoje koncertų salėje įvyksiančiame baigiamajame festivalio koncerte drauge su Lodzės Artūro Rubinšteino simfoniniu orkestru, diriguojamu maestro Paweło Przytockio, gros Lukas Geniušas.

Gegužės 13–14 d. Vroclavo universitete vyko Tarptautinis lituanistų kongresas. Į jau trečiąją kartą vykstantį Tarptautinį lituanistų kongresą atvyko su Lietuva susijusius mokslus įvairiuose Lietuvos ir Lenkijos universitetuose dėstantys dėstytojai ir su lituanistika susijusias specialybes studijuojantys studentai bei doktorantai. Kongreso metu buvo skaitomi pranešimai net trijose sekcijose, skirtose lietuvių kalbai ir literatūrai, istorijai, politikai, kultūrai, teisei ir kt. Kongreso metu taip pat vyko diskusija, skirta Lietuvos Nepriklausomybės 25-mečiui. Kongreso dalyviams ir Vroclavo gyventojams bei turistams buvo pristatyta Vytauto Daraškevičiaus fotografijų paroda „Į laisvę“, pasakojanti apie Lietuvos kelią į Nepriklausomybę prieš 25 metus. Tai pat vyko profesorės Viktorijos Dajotytės ir dr. Mindaugo Kvietkausko lenkų kalba išleistos knygos „Lietuviški Česlovo Milošo kontekstai“ bei profesoriaus Leonido Donskio politikos ir literatūros esė knygos lenkų kalba „Galia, vaizduotė, atmintis“ sutiktuvas.

Gegužės 12 d. prestižiniame Paryžiaus politikos mokslų institute įvyko tarptautinis seminaras-diskusija „Konflikto naratyvai, konfliktuojantys naratyvai: Antrasis pasaulinis karas rusų ir lietuvių filmuose“. Pagrindinė diskusijos tematika buvo skirtingų naratyvinių strategijų vaizduojant Antrąjį pasaulinį karą rusų ir lietuvių filmuose 1940–2010 m. Analizė. Savo įžvalgomis dalinosi kino teoretikė, Vilniaus universiteto tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto dėstytoja Natalija Arlauskaitė bei Paryžiaus Sorbonos universiteto dėstytoja, tyrinėjanti sovietinio kino specifiką, Valérie Pozner. N. Arlauskaitė pristatė šešis meninius lietuvių autorių filmus Antrojo pasaulinio karo tematika. Tai režisierių J. Vaitkaus, A. Puipos, Vytauto V. Landsbergio, A. Juzėno, K. Vildžiūno 2003–2013 m. laikotarpiu sukurti filmai.

Juozas Katilius

Atkelta iš 7 psl.

Tada pilsto inj popierinius 2 ar 1 litro keturkampius „butelius“, kuriuos jau gauna vartotojas. Ir jei ūkininkas už litrą pieno gauna 6 ar 7 centus, tai vartotojas jau moka už litrą 25 centus. Nežinome kaip pas jumi, bet pas mumi krautuvėj viskas labai gražiai suskirstyta mažais pakeliais, nuėjai, prisirinkai ir eini prie kasos, kad kasininkas suskaičiuotų, kiek mokėt ir supakuotų. Yra ir mažų krautuvijų, bet jose kainos brangesnės. Kaip mes maitinamės? Pusryčių dėšros, sviesto, duonos ir stiklinė kavos ar virto vandens su citrina, pietūs darbe – obuolys ar apelsinas, pagrindinis valgymas vakarienė po darbo: sriuba (makaronai, ryžiai, kopūstai, bulvienė, moinai), mėsa (malti kotletai, veršiena, blynai, kugelis) ir slyvų kompotas. Prieš gulant pieno stiklinė. Televizoriaus neturime, tik mažą radiją. Drabužiai nebrangūs, bet seniams jų ir ilgam užtenka. Butų nuoma brangi. Jai visas trečdalis asmens uždarbio išeina. Todėl daugelis ir skolon perkasi nuosavus namelius. Lygiai kaip skolon perkasi automobilius, kurių čia labai jau daug, neinsivaizduojamai daug. Daug čia ir aukštų namų. Juose kontoros ir instaigos. Gyvenami namai iki 12 aukštų, o daugiausia tai 1-2-3 aukštų. Tokių kaip mes, kur nei namų, nei automobilių neturime čia labai nedaug. Matot, mūs senelis vis sakydavo, kad nereik būt skolingam, o be skolos čia namo ar auto neinsigysi, jei dar gausesnė šeima ir vaikai mokslus eina.

Linkime daug sveikatos ir visko kono geriausio

Mamė ir aš su šeima

Chruščiovo atšilimo laikais buvo sužibusi viltis pasimatyti su žmona, laiške rašė: „Buvo čia kai kas iš mūsų šalių pas jumi nuvykęs. Jei sveikata leis, tai gal ateinančią vasarą ir mūsų mamė dar susigundys, nes vis dar pakalba, kad norinti savo mielus gimines pamatyti prieš smertį.“ Deja, Anelei ir Juozui šiame gyvenime pasimatyti nebeteko. Juozas Katilius-Vytautas Vaitiekūnas mirė 1984 m. spalio 26 d. Amerikoje išgyvenęs 35 metus, prieš pat prasidedant Lietuvos išsilaisvinimui. Tai žmogus, visą gyvenimą likęs ištikimas Lietuvai: Amerikos pilietybės nepriėmęs, jis ir mirė būdamas Lietuvos piliečiu. Jo palaikai – urna su pelenais – dr. Rožės Šomkaitės pastangomis 2002 m. atgabenti į Lietuvą ir iškilmingai perlaidoti Rokantiškių kapinėse Vilniuje. Po 62 metų pertraukos vėl atsidūrė vienas šalia kito Anelė ir Juozas...

Pabaigai reikėtų pridurti, kad būdamas kuklaus būdo, niekada nemėgęs apie save kalbėti, Katilius-Vaitiekūnas buvo šiltas, dažnai besišypsantis žmogus, kuris darė labdaros darbus visiškai apie tai nesiafišuodamas. Kiek jis gero yra padaręs artimui – tikrai Dievas težino, tačiau žinoma, kad sovietinės okupacijos metais Lietuvoje šelpė 28 šeimas ir finansiškai rėmė kelis studentus Amerikoje.

Katilius-Vaitiekūnas, nors ir besirūpindamas eilinio ir net bemokslio žmogaus gerove, visada reikalavo aukšto intelektualinio lygio iš visų, kurie pretendavo į politikos ar visuomeninių reikalų diskusinius dalyvius. Jis skelbė pasipriešinimą visokiam blogiui. Vaitiekūnas priešinosi ne tik aktyviam blogiui išikūnijusiam sovietinėje sistemoje, bet ir išeivijos ištižimui, apsileidimui, tiek ir pragmatizmui bei hedonizmui. Iš savo rezistentų kolegų jis reikalavo solidarumo, idealizmo ir besąlyginio pasiaukojimo. Buvo nepaprastai discipli-

nuotas, nė sekundės nešvaistydavo velniui, nė minutės nepraleisdavo ko nors nedirbdamas. Labai daug skaitydavo, net ir labai užimtomis dienomis nors valandą paskirdavo skaitymui.

Katilius-Vaitiekūnas niekada nepamiršo okupuotos Lietuvos. Jis sekė kiekvieną okupanto žingsnį ir jį interpretavo. Dukra Rūta siuntė jam visą sovietinės Lietuvos spaudą, kurią jis nagrinėjo ir interpretavo. Pro sovietinę propagandą Vaitiekūnas matė ir tikruosius sovietinio-rusiškojo imperikalizmo siekius. Pergyvenęs dvi Lietuvos okupacijas, jis puikiai mokėjo skaityti tarp eilučių. Savo žinias ir informaciją jis skelbė išeivijos spaudoje, skaitė pasikaitas susirinkimuose, konferencijose ir pasitarimuose. Jo straipsnius skelbė „Aidas“, „Į Laisvę“, „Draugas“ ir „Darbininkas“. Kuomet Lietuvos Laisvės komitetas leido žurnalą „Lietuva“, Vaitiekūnas jį redagavo ir rašė apie Lietuvą. Jeigu koks nors suvažiavimas norėjo pranešimo apie Lietuvos padėtį – visuomet kviesdavo Vaitiekūną. Be to, jis reikalavo eiti į amerikiečių spaudą ir televiziją. Jaunajai išeivijos kartai užaugus, jo pageidavimas pradėjo pildytis: svetur užaugę išeivių vaikai versdavo jo straipsnius ir komentarus į anglų kalbą ir bandydavo patekti į masinės komunikacijos pasaulį.

Katilius-Vaitiekūnas buvo žmogus, kuris beveik visą savo gyvenimą, tiek gimtinėje, tiek tremtyje skyrė Lietuvai. Būdamas teisininku ir tarptautinės politikos specialistu, jis reiškėsi savo apgalvotu žodžiu ir raštu, gilia politinės padėties interpretacija bei įžvalgomis į ateitį. Po jo mirties prireikė net trijų dienų vien tik peržiūrėti jo sukauptus raštus ir archyvinę medžiagą – daugybę storų aplankų, kuriuose buvo susegti mašinėlės ar ranka rašyti puslapiai begalės straipsnių, paskaitų, laiškų, protokolų. Kai kurie jo rašyti darbai buvo plačiai išplėstos mokslinės studijos, kaip pavyzdžiui: Liaudies vyriausybės 1940–1941 m. periodas, Sovietinės Lietuvos gyvenimas iki 1968 (politinė situacija, ekonominė ir socialinė padėtis, švietimas, kultūra); Lietuvių – žydų santykiai ir OSI ir daug kitų. Atskiruose vokuose buvo lietuviškos ir svetimos spaudos iškarpos apie politinius įvykius, ypač Lietuvoje, su paties Vaitiekūno komentarais.

Vaitiekūnas taip pat buvo sutelkęs daugybę aplankų dokumentinės medžiagos iš VLIK'o, Lietuvos Laisvės komiteto, Lietuvių Bendruomenės, Lietuvių Fronto Bičiulių ir kt. veiklos. Tai įvairūs protokolai, memorandumai, oficialūs ir neoficialūs laišakai, dokumentai. Pagal šią sukaupią medžiagą Laisvės Fondas išleido tris tomus Vytauto Vaitiekūno raštų „Vidurnakčio sargyboje“. Pasak raštų redaktoriaus Antano Sabaliaus: „Visi Vaitiekūno raštai, veikla ir darbai, atlikti Lietuvos okupacijos beviltiškiausiu metu, padarė jį išeivijos sąžinės balsu ir savotišką tautos vidurnakčio sargybiniu. Todėl atitinkamai atsirado ir jo raštų pavadinimas.“

Šaltiniai:

Šeimos archyvas
Algimantas Katilius. *Tremtinio užrašai*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2013
Emanuelis Katilius. *Laiškai, parašyti naktį*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2014
Vytautas Vaitiekūnas. *Vidurnakčio sargyboje*. Į Laisvę Fondas, 1993
Vincas Bartusevičius. *Lietuviai DP stovyklose Vokietijoje 1945–1951*. Vilnius: Versus aureus, 2012